

Hardemo härad.

Hardemo härad, som är Närkes minsta, omfattar endast två socknar: Hardemo (utom Öja fjärding) och Kräcklinge. Det gränsar i V till Grimstens och Edsbergs härader, i N och NÖ till Örebro härad och i Ö och SÖ till Kumla härad.

Inom Hardemo härad finns endast en runsten, nämligen den egenartade Väsbystenen (Nä 8) i Kräcklinge socken.

Nalavi, Kräcklinge sn.

Herman Hofberg ansåg det sannolikt, att en runsten en gång hade funnits på Nalavi ägor. I sin år 1864 till Vitterhetsakademien insända »Förteckning och Beskrifning på de Fornlemningar och Minnesmärken, som finnas i ... Kräcklinge» skriver Hofberg, att stenen ännu torde »kunna tillrättas, fastän mina efterforskningar hittills varit fruktlösa. De uppgifter jag härom erhållit äro, att en nu mera afliden torpare Lars Larsson på Nalavi ägor under gräfnings i sin åkerlycka för många år sedan påträffade en stenhäll, 'med underligt läsa i ena kanten', som han inlade till spishäll i sin stuga, der den sedan skall legat qvar ända till de sista åren af Lars Larssons lefnad, då den utbyttes mot en äril af tegel. Jag bör här nämna att tiden icke tillåtit mig anställa så noggranna efterspaningar, som bordt ske, hvarför jag icke uppgifvit hoppet om, att framdeles återfinna denna runsten.»

Denna »runsten», som Hofberg också nämner i »Nerikes Fornlemningar» och i reseberättelsen för år 1868 (ATA), har icke kunnat uppsåras. I sitt år 1868 utgivna arbete *Nerikes gamla minnen* nämner Hofberg emellertid icke denna »runsten». Med all sannolikhet har traditionen varit oriktig.

8. Väsby, Kräcklinge sn. Nu vid Kräcklinge kyrka.

Pl. 3.

Litteratur: [L 1038].¹ J. Peringskiöld, Monumenta 6, bl. 408; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 366; Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under år 1861 (1863), s. 8 f., 1862 och 1863, s. 23 f. (ATA; tryckt i ATS 1, 1864, s. 215 f.), 1867, s. 2 f. (ATA); H. Hofberg, Förteckning och Beskrifning på de fornlemningar och Minnesmärken, som finnas i ... Kräcklinge ... 1864, s. 14 f. (ATA; tryckt under rubriken Beskrifning öfver Örebro stad och land i: Meddelanden från Örebro läns museum 9, 1926, s. 77), Nerikes gamla minnen (1868), s. 92 f., Nerikes Fornlemningar 1, 1868, s. 47 f. (ATA), Nerikes fasta fornlemningar (1871), s. 27; G. Stephens, Brev till R. Dybeck den ³¹/₅ 1869 och ⁶⁻²⁷/₆, ²⁵/₉ och ²⁸/₁₀ 1873 (ATA); R. Dybeck, Brev till G. Stephens den ²³/₃, ¹⁶/₅, ²⁴/₅, ⁵/₇, ²⁷/₉ och ¹/₁₀, ²/₁₀ 1873 (KB), Runa (fol.) h. 5 (1872), s. 79, h. 6 (1873), s. 93; Örebro läns kalender 1880, s. 252; Örebro läns fornminnesföreningars verksamhet 1856-1888 (1888), s. 20; E. Brate, Anteckningar 1901 (ATA); Nerikes fornminnesförening, Skrivelse till Vitterhetsakademien den ²³/₉ 1901 (ATA); Vitterhetsakademiens Månadsblad 1901-02, s. 139; Kyrkoinventarium 1919 (ATA); M. Sjöbeck, Närke (1935), s. 140; Restaureringsrapport 1952 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 55 f.; Nerikes Allehanda den ¹⁰/₄ 1954.

Äldre avbildningar: J. G. Hallman, teckning (i Peringskiölds Monumenta 6); O. G. Blomberg, teckning (i Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen årsberättelse 1863); A. Wætter, teckning (i Örebro läns museums arkiv); Hofberg, teckning (i a. a. 1864 och i Nerikes Fornl. 1, 1868, återgiven i Nerikes gamla minnen, s. 93; Dybeck, Runa (fol.), 1873, pl. 22; Brate, 2 foton 1901 (ATA).

Runstenen är i liggande ställning insatt i Kräcklinge västra bogårdsmur, 1 m N om grinden. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet 10 F 2 a »Kräcklinge» (1957).

¹ Under »Kräcklinge socken. 1038. *Wäsby, i en bro* återger Liljegren av misstag inskriften på Nä 26 i Glanshammars kyrka. Någon läsning av Nä 8 finns ej upptagen av Liljegren.

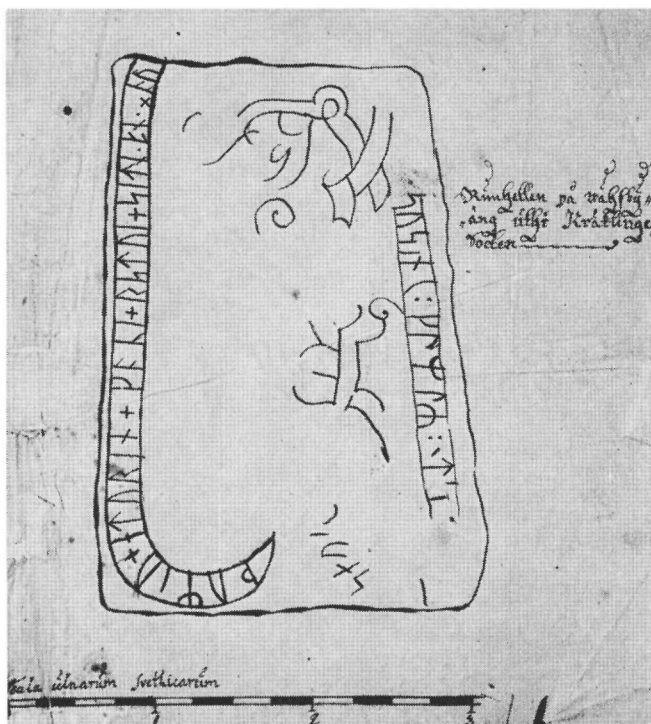

Fig. 13. Nä 8. Kräcklinge socken, Väsby. Efter teckning av J. G. Hallman.

Olof Celsius erhöill, enligt en anteckning i *Svenska runstenar*, i oktober 1725 av J. G. Hallman följande upplysningar om »en stor häll» på »Wäsby äng» i Kräcklinge socken: »Denna häll ligger till en bro twert öfver Landsvägen, ther hon legat öfver 150 åhr, som en 100 åhrs gammal gubbe i Kräcklinge berättat för Magist. Hallman, som sade at hans fahrfader tagit henne ifrån Korskulle och henne ditlagt. Kan illa läsas.» — På en teckning av stenen i Peringskiölds *Monumenta*, av allt att döma utförd av Hallman, finns följande bläckanteckning: »Runghellen på Wäsbyäng uthi Kräcklinge Socken.» Om Hallman se s. 40, not 1.

I berättelsen över »Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under åren 1862 och 1863» omtalas, att runstenen, som helt hade fallit i glömska, hade återfunnits år 1860 av rättaren G. Jansson, Väsby. Där lämnas också en redogörelse för de åtgärder, som föreningen då hade vidtagit med stenen: »Den landsvägsbro, hvarest stenen legat i mer än 200 år, är nu mera öfverflödig, hvarföre föreningen

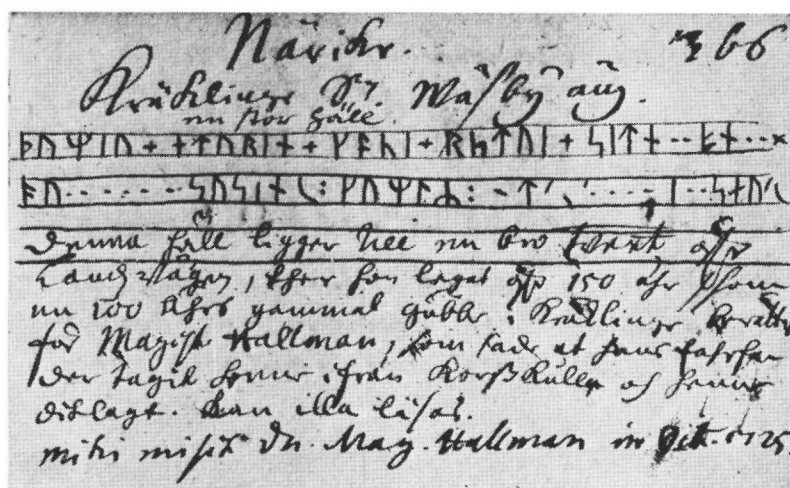

Fig. 14. Nä 8. Kräcklinge sn, Väsby. Efter O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60).

för tvenne år sedan beslöt att låta återföra den till hans gamla plats på Korskullen eller Korsbergabacken, på hvars högsta topp han under sistledna sommar äfven blifvit uppsatt med framsidan vänd emot landsvägen. Flyttningen har varit förenad med åtskilliga svårigheter, hellst stenens nedra del var afslagen der ormslingan börjar, hvarföre man, för att ej undandölja något af inskriften most med jernkrampor fästa honom vid en jordfast sten, samt till stöd emot baksidan upplägga ett stenkummel. Detta arbete har på egen bekostnad utförts af Distriktsläkaren Herr Hofberg med tillhjälp af närboende dannemän» ...

Några år senare blev Väsby-stenen på sin nya plats utsatt för svår skadegörelse. I *Nerikes gamla minnen* redogör Hofberg för händelsen: »Denna sten, som på förf:s föranstaltande 1860 blef upptagen ur sin mer än tvåhundraåriga graf, en förfallen stenbro öfver landsvägen, och flyttad till sin ursprungliga plats på Korskulle eller den s. k. Korsbergsbacken, ... har under förleden vinter (1867) blifvit omkullvräkt af några okynniga personer, dervid hällen, som bestod af sandsten och var mycket tunn, brustit i flera stycken, af hvilka flera blifvit bortförda.» Också i verksamhetsberättelsen för år 1867 omtalas kullvräkandet av runstenen, »som till följe af sin lösa beskaffenhet totalt sönderkrossades i fallet. Då ett försök, att sammanfoga de skilda styckena icke låter sig göra på det ställe, stenen nu ligger, är Föreningen betänkt på att föra honom till en annan, skyddad plats, och der på lämpligaste sätt söka sammanpassa honom för att så godt sig göra låter rädda honom åt framtiden.» Enligt Hofbergs reseberättelse för år 1868 beslöt fornminnesföreningen »att låta föra fragmenterna till den närbelägna kyrkogården och der på lämpligaste sätt söka inpassa dem i kyrkogårdsmuren». Planerna på att flytta den sönderslagna runstenen kom emellertid ej att utföras.

Richard Dybeck lämnar i *Runa (fol.)*, h. 5 (1872) följande upplysningar om Nä 8. »År 1862 lät jag, i f. d. landshöfding Bergenskölds närvaro, aftäcka en i Kräcklinge socken i Närke varande, hos Liljegren icke upptagen, runsten, hvilken låg såsom täcksten öfver afloppsrör midt under landsvägen. Granskningen, uppritningen och aftryckningen af ristningen upptogo en tid af sex timmar; och att mödan icke var förspild bevisas deraf att min afbildning upptager, utom en mängd oklara, *fyrtien hela och fullt säkra* runor, då afritningen af samma ristning — tagen '1860' — i *Nerikes gl. Minnen* af Hofberg (sid. 93) har blott *tjugutre*, hvarförutan mitt aftrycks inre slingor äro flere och i den vackra Närikesstilen.» — I det häfte av *Runa*, som utkom 1873, skriver Dybeck: »Man har sig bekant att denne runsten ursprungligen varit rest å så kallade *Korsbergsbacken* på Väsby egor, derifrån han för omkring 250 år sedan blifvit förd till icke långt derifrån varande landsvägen och der lagd till bro. Sannolikt täcktes han redan då med ett tunnt lager af väggrus, ty eljest skulle hjulen å den tidens tunga forvagnar snart hafva utplånat hvarje rist och runa. Genom förnyade grusningar har lagrets tjocklek sedermera under den långa tiden så ökats att 1862, då jag granskade stenen, landsvägens yta var 2½ fot öfver honom. Hans längd upptog ungefär halfva (vestra) delen af vägen; först kanske hela bredden. Stenen upptogs sedermera och restes på sitt forna rum, Korsbergskullen, der han thvårr snart fick dödsknäcken.»

Ännu år 1901, då Erik Brate undersökte ristningen på den svårt skadade stenen, befann den sig på sin gamla plats »på Väsby ägor å Korsberget, en nu odlad höjd invid landsvägen omedelbart söder om uppfartsvägen till Väsby». Brate antecknar vidare: »Hofbergs plan att föra de kvarvarande fragmenterna till Kräcklinge kyrka och inlägga dem i kyrkogårdsmuren ämnar nu Närkes fornminnesförening efter inhämtadt tillstånd af Kungl. vitterhets- hist. och antikvitetsakademien på så sätt sätta i verket, att stenens bitar sammanfogas och stödas mot den åt landsvägen vända yttre sidan af västra kyrkogårdsmuren.»

Fornminnesföreningen vände sig hösten 1901 till Akademien med en skrivelse av följande lydelse: »Som en söder om infartsvägen till Väsby ... befintlig runsten ligger där sönderslagen i trenne delar, på hvilket förhållande Herr doktor E. Brate fästat Styrelsens för Nerikes Fornminnesförening särskilda uppmärksamhet, får härmed Styrelsen, som är villig att bekosta arbetet, hos Akademien anhålla om tillstånd till att låta flytta stenen från dess nuvarande plats och uppställa den vid Kräcklinge närbelägna kyrka så, att den komme att stödja sig mot kyrkogårdsmurens yttre västra sida, som är vänd mot vägen.» Med anledning av denna skrivelse lämnade Brate följande upplysningar till Akademien: »Runstenen är sönderslagen i tre bitar, af hvilka en utgör stenens fotstycke, som ännu står i ett stenröse på höjden. Till

detta stycke sluter sig det ena lösa stycket omedelbart, mellan fotstycket och det andra lösa stycket fattas däremot en bit, så ock mellan de båda lösa styckena inbördes, hvilka felande bitar måhända kunna påträffas i stenröset. Kräklinge kyrka är belägen ungefär en kilometer från runstenen och det synes mig, att det skulle vara mycket lämpligt, om runstenen fördes dit och uppställdes så, som i Närke's fornminnesförenings skrifvelse angifves ... Därigenom skulle runstenen både blifva skyddad för åverkan och tillgänglig för alla, som den kunde intressera. På sin närvarande plats är den däremot en frestelse till åverkan såsom hinderlig för jordbruket.» Brate framhåller vidare, att det ej är säkert, »att den punkt, där stenen nu befinner sig, är dess ursprungliga plats; den kan ju från början hafva stått någonstädes i närheten».

Fornminnesföreningens anhållan bifölls, stenen flyttades till kyrkan, lagades och inlades på sin nuvarande plats i bogårdsmuren.

Gulröd sandsten. Mått: 2,10 × 1,40 m; tjockleken är 1 dm. Stenen är svårt skadad. Ristningsytan har på flera ställen slagits bort, varigenom delar av inskriften har gått förlorade. Ytan är genomgående hårt sliten och ristningen på många ställen helt utplånad. Flerstädes är den numera skönjbar endast som en skuggning i stenen. Ursprungligen har ristningen tydligen varit djupt huggen. Ornamentiken, men ej runorna, är i låg relief. Största runan är 15,5 cm, minsta helt bevarade runan är 9 cm.

Inskrift:

... nu + eturkn + kn ... i + rstui + sitn + - ... + ... - - busn ... - - ku ... rsau ×
 5 10 15 20 25 30 35
 ... ræistu stæin ...
 »... reste stenen ...»

Till läsningen: 1 **n** har förlorat huvudstavens övre del i kantskadan. 3 **e** är tydligt stunget. I 6 **r**, som korsas av en spricka, är bistaven endast obetydligt krökt. 7 **k** är skadat på mitten genom flagring. 8 **n** har förlorat nedre delen av huvudstaven. Mellan 10 **n** och 11 **i** har en runa gått förlorad i en brottspricka. I 20 **n** är bistaven grund men säker. Av runan 21 återstår endast nedre hälften av en huvudstav. Därefter är ristningsytan avflagrad; i denna kant av stenen kan ytterligare endast ett skiljetecken spåras samt ett par mycket svaga linjer, som möjligen är rester av en **r**-runa. Inskriften fortsätter sedan i stenens andra kant. Där syns först två huvudstavar (22, 23) och därefter den mycket grunda runföljden 24–27 **busn**. Närmast efter denna runföljd är ytan så skadad, att endast svaga spår av två huvudstavar numera kan skönjas. 30 **k** och 31 **u** står i en flagring och är därför mycket grunda. Mellan 31 **u** och 32 **r** har en runa förlorats. 32–35 **rsau** × är säkra.

Hallman: **pum-u + eturin + ko-i + rstui + sitn · on × ou ... sus-n : klmlr : nt-- ...sau-...** (Om Hallmans uttalande till Celsius, att inskriften »kan illa läsas», se ovan s. 18.) — Dybeck (1873): × **pumnu × eturkn × knri × rstui × sitn (×) ... r ... : bu ... : kumlr : ti ... : s ... (:) ... k (:) i (:) mrsau ×.** »Runor tyckas funnits äfven i småslingor inom stora runslingan.»¹

¹ Denna läsning har Dybeck kommit fram till först efter många överväganden. Hans tillvägagångssätt kan belysas genom avsnitt ur brevväxlingen med G. Stephens. På Dybecks förfrågan meddelar Stephens (³¹/₅ 1869), att inskriften är »i chiffer ... Jag kan icke läsa den. När skall någon runolog få klaven till de många chiffer-stenar?» Några år senare (¹⁶/₅ 1873) skickade Dybeck en »kompletterad» teckning av stenen till Stephens med följande ord: »Behåll lappen, ty jag har måst ngt förminska sten för Runa, hvarföre ex. finnes hos mig. Men, såsom vanligt, meddela den, om du vill, åt Thorsen, och åt — *ingen här i Sverige*, tills vidare. Mina inskrifningar å ritningen äro naturligtvis mäst drafvel, men Du måste medge att hon *bevisligen* eger både förkortningar och omkastningar i mängd. Du kan icke föreställa Dig hur fiken jag är att få förnimma hvad Du har att förkunna om det qvarvarande i den så illa åtgångna inskriften, som väl *icke börjat* med + **pumnu** +. *Allt* hvad Du behagar säga skall in i Runa. Sten är, som Du vet, nu i det närmaste förstörd. Men jag känner ej hvilka delar af honom gått all verdens väg.» Stephens svarade som vanligt raskt och gav i ett par av breven förslag till tolkning av den egendomliga inskriften. Dybeck tackade honom varmt vid flera tillfällen. Särskilt glad förefaller Dybeck att ha blivit öfver Stephens tolkning av inskriftens senare del: **kumlr ... ti ... s ... : k : i : mrsau ×**. Denna skadade runföljd hade Stephens behandlat i ett brev av den ²⁷/₆. Stephens skriver: »Sista orden. Läs: KUMLO TI(ks) S(un bu)K I MÖ-SAU. Detta MÖ-SAU (dat.) är Mosjö i Närke». Dybeck, ⁵/₇: »Jag kom i morgse kl. 5 med ångfartyg åter, och måste åter resa härifrån inom några timmar. Således nu blott ett par ord till svar på Ditt härliga bref, hvilket här var mig till mötes. Ja, i sanning en af dina kostbaraste skrifvelser!!!, t. ex. underrättelsen om Mö-sau å Väsbystenen i Kräklinge sn.»

Fig. 15. Nä 8. Kräcklinge sn, Väsby. Efter teckning av A. Wætter.

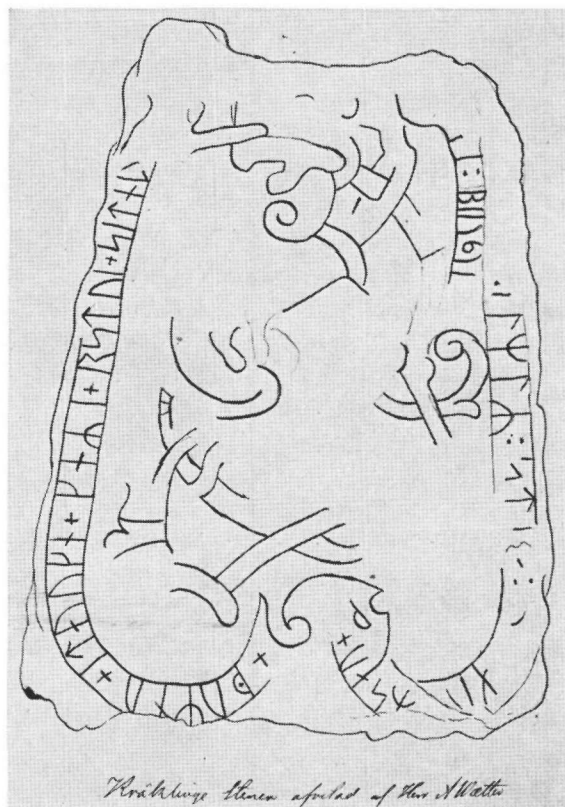
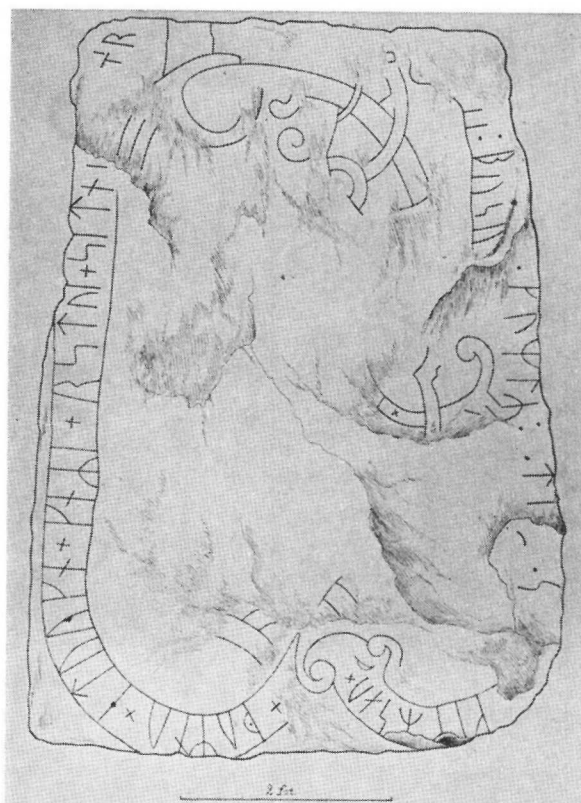

Fig. 16. Nä 8. Kräcklinge sn, Väsby. Efter teckning av H. Hofberg i Nerikes Fornlemningar 1868.

Fig. 17 (nedan till höger). Nä 8. Kräcklinge sn, Väsby. Efter R. Dybeck, Runa (fol.).

Brate (1901): ... **nu + eturkn + knri + rstui + sitn ... busu · klmlr : ti ... kiiṛsau** ×. Vid Brates besök var Väsbystenen tydligen lika svårt skadad som nu; hans läsning överensstämmer i stort sett med min.

G. Stephens är den ende, som har vågat försöket att tolka inskriften på Nä 8; jfr ovan s. 20, noten. Han hade aldrig tillfälle att själv undersöka ristningen utan bygger helt på Dybecks läsningar. Stephens meddelade Dybeck sin tolkning i ett brev av den 25/9 1873: »Dumnu, Eturkn, Knri reste denna sten efter (Kumlö, fader sin, och ... efter sin) bonde (=man). Kumlö Ti(ks) s(on) bodde i Mosjö.» Det är denna »utredning» som, med kommentarer, införs i *Runa* fol. h. 6 (1873).¹

Ristaren av Väsbyinskriften har av allt att döma icke behärskat konsten att skriva med runor. Inskriften är nämligen i stort sett obegriplig, vilket ej endast beror på att den är så fragmentariskt bevarad. Det är fåfängt att försöka suppleras och tolka inskriften i dess helhet. Endast bakom ett par runföljder kan begripliga ord skönjas. Sålunda skall **rstui + sitn** givetvis återge det på runstenar regelbundet återkommande uttrycket *ræistu stæin*. Man måste räkna med att Nä 8, i likhet med Nä 17, 19 och 32, tillhör de ganska fåtaliga runstenar, som har en inskrift utan språklig innebörd.

Då Väsbystenen var oskadad, har den utan tvivel varit ett vackert monument. Ornamentiken, som framträder i relief, är skickligt utförd; den rika bandflätningen förefaller att vara huggen av en person med vana att arbeta även i trä och metall.

¹ Innan Dybeck lät trycka tolkningen, meddelade han Stephens sin senaste läsning: »Åsbyinskriften [skall vara Väsbyinskriften] uppställer jag *nu* sålunda ... Som du ser, har jag här antagit att ett fullständigt **m** verkligen finnes i namnet Mösau ... Vid förklaringen begagnar [jag] ditt *äldre* bref, icke det sista, som häri är ofullständigare och något afvikande.»